

Neuwirth Annamária

Magyar táncdialektusok

Készült Martin György *Magyar tánc típusok és táncdialektusok*
és *Magyar néptánc hagyományok* c. könyvei felhasználásával

Tartalom

I.	A dunai táncdialektus	4
	Jellemző táncfajtái:.....	4
	- eszközös pásztortáncok.....	4
	- ugrós.....	4
	- leánykarikázó.....	4
	- verbunk.....	4
	- lassú és friss csárdás:.....	4
	- lakodalmi táncok:	5
	Tánczene:.....	5
	Táncmulatság helye:.....	5
II.	Középső vagy tiszai táncdialektus	6
	Jellemző tánc típusai:	6
	- pásztortánc, botoló	6
	- leánykarikázó:.....	6
	- ugrós.....	6
	- verbunk.....	7
	- lassú és friss csárdás –	7
	- lakodalmi tánckészlet:	8
	Tánczene.....	8
	Táncélet	8
III.	Keleti vagy erdélyi táncdialektus	8
	Jellemző táncfajtái:.....	9
	- legényes:.....	9
	- lassú legényes:.....	9
	- verbunk:.....	9
	- párostáncok.....	10
	- középgyors párostáncok.....	10
	- friss párostáncok:	11
IV.	Ismétlő kérdések:	12

Bevezető

A tánc kultúra táji tagoltsága szorosan összefügg egy-egy vidék népének történeti-társadalmi fejlődésével.

- A táncdialektusok kialakulását befolyásolta:
  - az egyenlőtlen fejlődés: a magyar nyelvterület különböző részei más-más mértékben, egymáshoz képest fáziseltolódásban fejlődtek.
  - a táncdivat hullámok terjedése:
    - egyes helyeken pl. hamarabb alakult ki a verbunk és csárdás,
    - máshol a tánctanárok terjesztették a polgári táncokat,
  - más népekkel való kölcsönhatás:
pl. a soknemzetiségű Bukovinában különböző népek hatásának volt kitéve a tánc kultúra: régies székely táncok (silladri, 6/8-os női körtánc)
- A táncdialektus meghatározásánál a táncok részletes vizsgálata a döntő.
A főbb tánc típusok összehasonlításával, a változatok földrajzi elterjedésével különböztethetjük meg a határokat.
- A tánc típusoknál figyelembe vett tényezők:
  - táncnév,
  - a táncnak a paraszti táncéletben betöltött helye, szerepe,
  - táncához kapcsolódó zenekíséret:
    - dallamkincs,
    - tempó,
  - táncok szerkezeti felépítése:
    - zenével való összefüggés,
    - kötött, kötetlen szerkezet,
  - a táncok motívumkincse,
  - a táncok térbeli mozgása, téralakzata:
    - soros, körös formák,
    - összefogódzkodások,
  - tánceszköz használata,
  - zenekari összeállítás,

A magyar nyelvterület tánc kultúráját három nagy egységre osztjuk:

I. A nyugati vagy dunai táncdialektus

1. Északnyugati (nyugati palóc) dialektus
2. Csallóköz, Szigetköz,
3. Rábaköz,
4. Nyugat és Közép – Dunántúl (Vas, Zala, Veszprém megye)
5. Dél-Dunántúl (Somogy, Baranya megye)
6. Kelet - Dunántúl (Sárböz, Duna mente, Bácska, Szlavónia)
7. Kalocsa – vidék,
8. Kiskunság, Solt és Tápó – vidék

II. Középső vagy tiszai táncdialektus

1. Felső – Tisza – vidék,
2. Északkeleti Felvidék,
3. Keleti palócok és matyók,
4. Nagyunság, Jászság,
5. Dél - Alföld, Alsó – Tisza – vidék

III. Keleti vagy erdélyi táncdialektus

1. Kalotaszeg,
2. Mezőség,
3. Maros – Küküllő - vidék,
4. Marosszék,
5. Székelyföld,
6. Barcaság, hétfalusi csángók
7. Gyimesi csángók,
8. Bukovinai székelység,
9. Moldvai csángók

I. A dunai táncdialektus

Jellemző táncfajtái:

- **eszközös pásztortáncok**
  - földre tett, keresztezett két bot felett járt kanásztánc (D-Dunántúl)
  - seprútánc (Kisalföld)
  - üveges, sapkatánc (Mezőföld)

- **ugrós:** jellegzetes táncfajta
  - főleg lakodalmakban járt típusai: szóló, páros és csoportos, férfi-, női-, vegyes táncformák
  - a zenekísérete általában régi stílusú népzene,

- **leánykarikázó:**
  - a magyar leánykörtáncok leggazdagabb változatai: Sárköz, Kalocsa-vidék, Galga-vidék, nyugati palócok),

- **verbunk:**
  - elterjedése egyenlőtlen,
  - táji változatai formai-szerkezeti szempontból jelentősen különböznek:
    - kötött szerkezetű körverbunk csak a Kisalföldön,
    - kötetlen szerkezetű:
      - tánckezdő, szóló, csoportos szegényes, megkopott formák: Bakony –vidék, Kalocsa –vidék,
      - néhány gazdagabb változata: Sárköz, Ny-palóc
  - van, ahol hiányzik, s szerepét és nevét az ugrós –kanásztánc vette át: Somogy

- **lassú és friss csárdás:**
  - Mozgásanyaga területenként élesen elválík.
  - Táncrend régebben verbunk és friss csárdás, később lassú és friss csárdás
  - A lassú csárdásra jellemző a szegényes motívumkincs:
    - egyes-kettes csárdás, páros forgás,
    - zárt fogás

- A friss csárdás gazdagabb:
  - lippentős - mártogatós motívumok, aprózó lábfigurák, páros forgás, csalogatós párelengedések,
  - zárt fogás mellett nyíltabb fogások (pl. kézfogás)
- A 20. században elterjedt körcsárdás ritka.
- **lakodalmi táncok:** feltűnően gazdag tánckészlet
a lakodalom meghatározott mozzanataihoz kapcsolódó: szertartásos, játékos és szórakoztató funkciójú, ill. menettáncok: menyasszonyfektető gyertyás tánc, szakácsasszonyok tánca, mozsártánc, Bene Vendel tánca, mars

Tánczene:

- Nem egységes.
- Hagyományőrző területeken régies maradt (Felföld, Somogy, Ny-palócok)
  - megőrizte az énekes eredetet,
  - hangszeres zene régies fajta: dudanóták,
- polgári fejlődés jellemzői:
  - rezesbandák: Rábaköz, Kalocsa-vidék,
  - a régi zene műcsárdásokkal, idegenes, német indulózenével bővült ki

Táncmulatság helye: általában a kocsmáknál.

- A nyugati területeken jobban megszervezett zártkörű bálók.
- Vasárnapi játszóházak: Sárköz, Duna mente, Galga-vidék

II. Középső vagy tiszai táncdialektus

Egységesebb terület, mint a nyugati.

- a polgári fejlődés az alföldi mezővárosokban gyorsabb,
- a táncmesterek és tánciskolák a nagyobb településeken kezdtek dolgozni,
- az új stílusú táncok hamarabb elterjedtek,
- a régi stílusú táncok a falvakban továbbhagyományozódtak,

Jellemző tánc típusai:

- pásztortánc, botoló

Az Alföld egyes területein a szilaj állattartás kedvezett a fennmaradásában:
(elsősorban Felső – Tisza vidékén élő pásztoroknál, cigányoknál)

○ formája:

- szóló,
- két férfi párbajszerű küzdelme,
- nővel járt páros és csoportos

○ a kísérő dallamok

- különböző tempójúak, ritmusúak, metrumúak,
- lehetnek 3/8-os dallamok, valamint páros ritmusú dudanóták, kanásznóták, valamint új stílusú és műcsárdás dallamok

○ mozgáskincse:

- régi ugrós,
- cigánytánc,
- verbunk,
- csárdásanyag eltérő rétegei

○ eszközkézelés fejlettebb, mint a Dunántúlon

- virtuóz botforgatás,
- seprűtánc is jellemző

- leánykarikázó:

- csak a dialektus északi sávján ismert,
- helyette a körcsárdás divatos

- ugrós

- inkább délen az Alsó – Tisza – vidéken fordul elő,

- nevei: oláhos, féloláhos, kisoláhos, ugrós, mars
- **verbunk**
  - elsősorban a Felső – Tisza – vidékén,
  - kötetlen szerkezetű,
(szabályozott: Tiszapolgár, Pusztafalu)
  - gazdag motívumkincsű, javarészt csapásoló motívumokból épül,
  - egyéb nevei: csapásolás, magyar szóló, csárdás egyedül, sarkantyúzás,
  - zenei anyaga:
    - hasonló a csárdáséhoz,
    - 19. sz-i hangszeres verbunk zene
  - jellemző a lakodalmi formája, a dramatikus, tréfás verbuválás
- **lassú és friss csárdás –**
  - gazdagabb a nyugatinál,
  - a friss általában fenthangsúlyos:
  - motívumok:
    - kettes csárdás változatai,
    - lábfigurázás: cifra, kisharang, hegyező, előre-hátravágó, lengető és kopogók,
    - lépő és ugró páros forgás,
    - félfordulós,
    - hosszabb csapásolás,
    - csalogatós párelengedések,
  - összefogózkodás:
    - zárt,
    - nyíltabb: egy- és két kéz fogás, oldalfogás
  - formák:
    - páros,
    - hármas,
    - négyes körcsárdás,
  - zenei kíséret:

- régi és új stílusú dallamok,
  - tempója mérsékeltebb, mint nyugaton,
  - hármas tagolás: csendes – csárdás – ugrós.
- **lakodalmi tánckészlet:** szegényesebb
pl. osztótánc

Tánczene

- Modernebb, mint máshol.
- zenészek:
  - elsősorban cigánybandák,
  - néhány népi hangszeren játszó (citera, tekerő) – tanyákon,
- dallamok:
  - zömében új stílusú népdal,
  - népies műdal,
  - verbunkos- és csárdászene,
  - régebbi korokra utaló zenék – Erdély felé eső részen

Táncélet

Az újabb táncdivatok ellenére az alkalmak régiesebbek, mint a Dunántúlon.

- polgári jellegű bálók – nagy táncalkalmak
- házi bálók (padkaporos bál, házibál, tapodó..) – inkább tanyákon, a szabadban, csűrben.

III. Keleti vagy erdélyi táncdialektus

Erdély önálló történelmi fejlődése sajátos tánc kultúrát eredményezett.

Több európai táncdialektus és történelmi táncstílus elemeit egyesíti.

- Oka:
  - a hagyományok töretlen megőrzése, szerves fejlesztése,
  - a néprajzi tagoltság sokszínűsége,
  - különféle népek kapcsolata.
- Jellemző:
  - férfitáncok szokatlan bősége,

- vonuló és forgó páros táncok egyeduralkodója,
- régies, de fejlett tánczene,
- táncok szvitszerű összekapcsolása,
- táncélet régies szokása.

Jellemző táncfajtái:

- legényes:

- a dialektus legvirtuózabb, leggazdagabb formakincsű és legfejlettebb szerkezetű tánca,
- formai, zenei és funkcionális vonásai táncaink régi rétegébe utalják,
- átmeneti helyet foglal el a régi pásztortáncok és az új stílusú verbunkok között,
(a régi táncok legfejlettebb foka, s kiinduló alapja az új férfítáncnak)
- legtökéletesebben illeszkedik a zenekíséretre,
- az elnevezései tükrözik az illeszkedés tényét:
  - pontra táncol,
  - kiteszi vagy kirakja a pontot
- szerkezeti alapegysége 8 ütemes táncmondat
(kanásztánc dallam két sora)

- lassú legényes:

- Mezőségen jellemző
- elnevezései:
  - ritka tempó - Szék,
  - ritka fogásolás - Ördögösfüzes,
  - régies – Magyarózd,
  - szegényes – Magyarbükkösd,
  - ritka pontozó – Magyarlapás
  - ritka magyar – Válaszút, Bonchida

- verbunk:

- kevésbé elterjedt,
- előfordulása:
Székelyföld, Mezőség keleti része, gyimesi csángóknál
- névváltozatai:
verbunk, székelyverbunk, huszárverbunk, csúrdöngölő.
- zenei kíséret:

- formái:
    - szólóban,
    - csoportosan,
    - nővel járva,
  - táncrendben:
    - régebben a táncciklust vezette be,
    - ma már szünetekben, ill. külön rendelésre,
  - motívumkincse:
    - a legényeséhez képest csekély: dobogó, csizmacsapó, lábcsavaró, -körző mozgások
    - az öregebbek sok lábfigurát, kevesebb csapást járnak
    - a fiatalok a figurák rovására sokat csapásolnak,
  - szerkezete is primitívebb a legényesénél,
  - a zenéhez kevésbé illeszkedik,
- **párostáncok** – tempók szerinti sorrendben
- **lassú párostánc**
- elnevezései:
    - lassú csárdás – Mezőség,
    - jártatós, eregelős, öreges csárdás – Székelyföld,
    - lassú magyaros – gyimesi csángóknál,
  - leglassúbb formák Mezőség nyugati részén
    - lassú ringó lépések, forgások,
    - rendszerint énekszóval kísérik,
    - aszimmetria felé hajlanak,
    - kíséretritmusuk mindig sánta,
  - székelység és kalotaszegiek körében esetleg lakodalomban, hajnali nótaként szerepel,
- **középgyors párostáncok**
- zeneileg különülnek el a lassú és friss csárdástól,
  - kanásztánc típusú dallamokra járnak:
    - korcsos – Nyárádmente, Udvarhely
    - sebes forduló – Marosszék, Mezőség,
    - forgató, vetéllős, féloláhos – Felső – Maros vidék,

- jellemző figurák:
  - a virtuóz kar-alatti forgatások,
  - férfi egyéni figurázása,
  - nő állandó félfordulós-szerű átvetése,
  - páros forgások.

- **friss párostáncok:**
  - névváltozatai: friss, sebes, szapora, sűrű csárdás, szökös, szöktető, ugrós, forgós, összerázás, csúrdöngölő, sűrű cigánytánc, cigánycsárdás, zsidótánc,
  - leglassúbb a Mezőségen
  - leggyorsabb a székelyek szökője, ill. a kalotaszegiek szaporája,
  - dallamkincse vegyes:
    - régi kvintváltó dallamok,
    - magyar és román műzene,
    - cigánydalok
  - motívumkincse
    - kopogók,
    - forgások fent-hangsúlyos (de nem hangsúlyozzák ki)
    - kiforgatások,
    - külön figurázás,

IV. Ismétlő kérdések:

1. Hány dialektust ismersz? Sorold fel azokat!
2. A táncdialektusok meghatározásánál a tánc típusok milyen tényezőit vettük figyelembe? Sorolj fel néhányat!
3. Melyik tájegységről tanultál táncokat tanulmányaid során?
Karikázd be a térképen, s írd bele a nevét!
4. Válasszál ki egy tájegységet, s írd le, hogy milyen táncokat ismersz onnan!